

Гродська Еліна Борисівна

Старший викладач

Одеський національний політехнічний університет

Україна, Одеса

Гродская Элина Борисовна

Старший преподаватель

Одесский национальный политехнический университет

Украина, Одесса

Grodzka Elina

Lecturer

Odessa National Polytechnic University

Ukraine, Odessa

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ДВА ВЕКТОРИ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И КУЛЬТУРНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ: ДВА ВЕКТОРА ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

THE GLOBALIZATION AND CULTURAL IDENTITY: TWO VECTORS OF THE PROCESSES OF GLOBALIZATION

Анотація. У статті розглядаються доцентрові і відцентрові вектори глобалізаційних процесів з точки зору їх впливу на формування сучасної культурної ідентичності; фактори, що визначають її трансформації; форми артикуляції такої ідентичності, в тому числі глокальна і мультикультурна ідентичність.

Ключові слова: глобалізація, глокалізація, міжкультурна комунікація, мультикультурна ідентичність, локальна культура.

Аннотация. В статье рассматриваются центростремительный и центробежный векторы глобализационных процессов с точки зрения их влияния на формирования современной культурной идентичности; факторы, определяющие ее трансформации; формы артикуляции такой идентичности, в том числе глокальная и мультикультурная идентичность.

Ключевые слова: глобализация, глокализация, межкультурная коммуникация, мультикультурная идентичность, локальная культура.

The Summary. The article deals with the centripetal and centrifugal vectors of globalization processes in terms of their influence on the formation of modern cultural identity; the factors that determine its transformation; the forms of articulation of identity, including glocalization and multicultural identity.

Key words: globalization, glocalization, intercultural communication, multicultural identity, local culture.

Постановка проблеми. Глобалізація, як визначальна сила сучасного культурного розвитку робить вирішальний вплив на всі сфери людського життя — економіку, політику, культуру, мову, освіту, духовно-моральний розвиток, міжетнічні і міжконфесійні відносини. Всі ці сфери, залучаючись до зростання темпів освоєння і обміну інформацією, набувають

якісно нові риси. Не в останню чергу це стосується і проблеми збереження культурної ідентичності, яка сьогодні розглядається вченими різних спеціальностей: політологами, соціологами, філософами, психологами, а також активно обговорюється в суспільстві.

Під ідентичністю в найзагальнішому вигляді розуміється якась стійкість індивідуальних, соціокультур-

них, національних або цивілізаційних параметрів, їх самототожність, що дозволяє відповісти на питання: хто я і хто ми. Проблема ідентичності в епоху глобалізації включає, перш за все культурну ідентичність, здатну викликати відчуття самототожності у народу, що дозволяє йому визначити своє місце в транснаціональному просторі.

Необхідно підкреслити, що ідентичність передбачає усвідомлення людиною і спільністю людей свого реального місця в природному і соціальному світі, проведення кордону між «своїм» і «чужим», визначення кола осіб, з якими індивід пов'язаний і свідомо ототожнює себе, і кола осіб, яким він реально протистоїть. Найбільше значення в процесі формування ідентичності мають саме культурно-психологічні моменти, оскільки ідентичність — це, перш за все, усвідомлення особистістю своєї приналежності до певного цілого, дискурс власної легітиматії в просторі символічного універсуму культури. Необхідними умовами формування ідентичності є засвоєння цінностей і норм певної («своєї») соціокультурної спільності, що, в свою чергу, можливо лише на основі їх протиставлення іншій («чужий») нормативно-ціннісної системи, а також наявність у людини чіткого уявлення про саму навколишню дійсність, що дозволяє знайти своє місце в ній. Однак в умовах глобалізації це виявляється надзвичайно складним.

Аналіз подібних проблем вимагає розкриття складних і неоднозначних зв'язків між глобалізацією і культурною ідентичністю людини. Новизна і специфіка, проблеми, що розглядається, вимагає, як виявлення сутності феномену глобалізації, її впливу на всі сфери культури, так і розкриття тих домінуючих процесів, які ведуть до кризи культурної ідентичності людини і викликають різні захисні реакції при зустрічі з «іншою «культурою».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ідентичності в ситуації глобалізації піднімалися в роботах, які вже стали класичними, З. Баумана «Глобалізація. Наслідки для людини» [1], С. Бенхабіб «Домагання культури. Рівність і різноманітність у глобальному еру» [2], П. Бергера, С. Хантінгтона «Багатолика глобалізація. Культурне розмаїття в сучасному світі» [3]. Перераховані автори в своїх роботах розглядають найрізноманітніші аспекти феномена глобалізації.

Глобалізація соціокультурного простору досліджується в роботах А. Ю. Ашкерова, З. Баумана, П. Бергера, П. Вірілію, Е. Гідденс, К. Гречко, Д. Белла, Ж. — Ф. Ліотара, П. А. Сорочкіна, Г. Терборн, А. Дж. Тойнбі, С. Хантінгтона, Т. Шрініваса, П. Штомпки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, теоретичні основи здійснення процесу глобалізації і явище культурної іден-

тичності виступають досить докладно описаними в значній кількості наукових праць. Однак взаємний вплив цих процесів друг на друга залишається дослідженим недостатньо.

Мета статті. Головною метою даного дослідження є проблема культурної ідентичності у світлі відцентрових і доцентрових процесів міжкультурних комунікацій, породжених глобалізацією. Ми спробували продемонструвати, що глобалізація, як провідна універсалізуюча тенденція розвитку в сучасному світі, поступово трансформує і перетворює традиційні культурні ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація розглядається і як загроза різноманітності ідентичностей, і як процес, який породжує власну протидію в тенденції до утвердження насамперед національної ідентичності. Англійським соціологом Р. Робертсоном у науковий обіг був введений термін «глокалізація», створений шляхом поєднання слів «глобалізація» і «локалізація» [9, с. 30]. Суть глокалізації полягає в тому, що представники локальних культур, втягнуті в процес економічної глобалізації і прагнуть придбати від неї матеріальні вигоди, активно відстоюють при цьому свою культурну ідентичність і не прагнуть долучитися до інокультурних (перш за все західних) цінностей. Активно переміщаючись з відсталих регіонів світу (країн Африки, Близького Сходу, Південно-Східної Азії) в великі західні міста, іммігранти приносять з собою в нові місця проживання і свій культурний багаж — мову, релігію, традиції, національну кухню. Проживаючи у величезних мегаполісах і прагнучи долучитися до матеріальних благ, вони, тим не менш, не хочуть освоювати культурний багаж тих країн, в яких поселяються, що викликає негативну реакцію з боку корінного населення. Так локальне стає глобальним, але це не вирішує проблем міжкультурної взаємодії, а, навпаки, тільки створює нові вогнища напруженості.

Розглядаючи проблему впливу процесів глобалізації на культурну ідентичність, слід зазначити, що останнім часом в науковій літературі все активніше обговорюється можливість формування так званої «мультикультурної ідентичності», яка повинна допомогти індивіду вийти за рамки своєї культури, не відчувати себе чужим у нових культурних умовах [7]. Однак при формуванні мультикультурної ідентичності, якщо така взагалі можлива, неминуче виникає наступна проблема: з одного боку, має зберігатися право на культурні відмінності, тобто не може бути мови про уніфікацію, з іншого боку, для формування мультикультурної ідентичності необхідно існування мультикультурних цінностей. У зв'язку з чим виникає питання, які саме цінності можна вважати мультикультурними і чи можливо взагалі говорити про їх існування.

Трансформації культурної ідентичності під впливом глобалізації проявляються в розмиванні традиційних цінностей і в становленні нового співвідношення між глобальним, національним і локальним. Трансформується і характер міжкультурної комунікації. Поширення нових економічних та інформаційних технологій, нових каналів комунікації і збільшення швидкості міжкультурного обміну в самих різних його формах — все це призвело до синхронного діалогу, який значно ускладнює процес визначення культурної ідентичності.

Відокремлені, в минулому ізольовані один від одного культури знаходяться тепер в постійному і неминучому контакті. Сучасні локальні культури все більше залежать від зростаючих міграційних процесів. Завдяки розвитку інформаційних технологій культурні кордони сучасного суспільства трансформуються, а ідентифікаційні кордони перетворюються в більш гнучкі і рухливі.

Так, у вересні 2000 року глави держав та урядів ухвалили Декларацію тисячоліття ООН, де своїм головним завданням вони оголосили «забезпечення того, щоб глобалізація стала позитивним фактором для всіх народів світу» [4].

Одним з найважливіших факторів глобалізації можна вважати потужні міграційні потоки, викликані економічними та соціально-політичними проблемами країн сучасного світу, які призводять, з одного боку, до змішання, а з іншого — до протистояння і зіткнення культур. Таким чином сама глобалізація формує антиглобалізаційних рух і спонукає до пошуків способів нової національної і культурної самоідентифікації.

Джерело стійкого розвитку людства укладено в різноманітності та різноманітті культур. «Наша культурна різноманітність, — йдеться в Хартії Землі, проголошеної ООН, — є цінним надбанням, а також різні культури знайдуть свої власні шляхи до реалізації свого бачення стійкого способу життя» [8].

Однак на практиці рішення цієї задачі є досить складною справою, оскільки держави і нації, з одного боку, повинні прагнути крокувати в ногу з часом, не відставати в області впровадження і розробки новітніх технологій та технічного прогресу, з іншого боку, не втратити свою культурну своєрідність і не перетворитися в аморфну гомогенну масу з горезвісною продукцією масової культури. Складність завдання ускладнюється і тим, що, якщо в області техногенно-економічної, мабуть, боротися з доцентровими силами глобалізації навряд чи можливо, то в області культурного самовизначення глобальної тотальності може протистояти відцентровий рух різних форм культурно-національної самоідентифікації.

Сліпе копіювання досвіду передових високотехнологічних держав, відмова від власних традицій не мо-

жуть дати позитивних результатів, що точно підмітив Клод Леві-Стросс, який писав: «... Важко уявити собі, як одна цивілізація могла б скористатися способом життя інший, окрім як відмовитися бути самою собою. На ділі спроби такої перебудови можуть привести лише до двох результатів: або дезорганізація і крах однієї системи — чи оригінальний синтез, який веде, однак, до виникнення третьої системи, що не зводиться до двох інших» [5, с. 335].

Сьогодні культура повинна бути осмислена як вирішальний аспект глобалізації, а не проста реакція на економічну глобалізацію. Якщо тенденцією глобалізації економічної є встановлення тотальної однорідності у всесвітньому масштабі, то глобалізаційні процеси в культурі пов'язані з культурними зіткненнями і протиріччями. Конфлікти і зіткнення різних культур і цивілізацій — головний фактор сучасного багатоплярного світу. В умовах глобалізації необхідна нова філософія — філософія взаєморозуміння, розглянута в контексті діалогу Сходу і Заходу, Півдня і Півночі.

«Стиснення» соціального світу, з одного боку, і швидке зростання усвідомлення миром «розширення» самого себе, з іншого боку, створює глобальну умову, при якій цивілізації, регіони, нації-держави, корінні народи, позбавлені державності, конструюють свою історію і ідентичність. У світі різко зросло відчуття власної унікальності і самотності у народів і регіонів. Можна сказати, що захист місцевих національних традицій і особливостей є глобальним феноменом.

У значного числа людей процес глобалізації викликає не потребу в досягненні ціннісної однорідності, а прагнення зберегти власні культурні цінності. Плюралізація ідентичності спостерігається, як правило, у сфері функціональної діяльності. Все більше людей активно опановують комп'ютерними технологіями та англійською мовою, що дозволяє їм реалізувати себе в глобалізованому соціумі. На формування же глибинних пластів ідентичності як і раніше істотно впливають традиційні цінності локальних культур, їх історичне минуле і релігійні погляди. Збереження власних культурних традицій і духовних цінностей і їх пропаганда в світі, формування почуття національної гордості за шанобливе ставлення до інших народів повинні стати основою культурної ідентифікації в сучасному світі.

Висновки і пропозиції. В результаті проведеного дослідження можна прийти до висновків, що охопивши всі сфери життя сучасної людини, глобалізація проблематизує і саме поняття культурної ідентичності, і процеси її становлення і осмислення, особливо в контексті потужних міграційних потоків, викликаних економічними і соціально-політичними пробле-

мами країн сучасного світу, які призводять, з одного боку, до змішання, а з іншого — до протистояння і зіткнення культур. Мабуть, можна виділити кілька напрямків в існуванні сучасної культурної ідентичності, що затверджується на тлі глобалізаційних процесів: це і нівелювання різноманіття ідентичностей, а й протидіюче йому активне, а іноді і агресивне затвердження їх; це і феномен глокалізації, який полягає в тому, що представники локальних культур, втягнуті в процес економічної глобалізації і прагнучі придбати від неї матеріальні вигоди, активно відстоюють при цьому свою культурну ідентичність і не прагнуть долучатися до інокультурних (перш за все західних) цінностей; це і можливість формування так

званої «мультикультурної ідентичності», яка повинна допомогти індивіду вийти за рамки своєї культури, не відчувати себе чужим у нових культурних умовах. Таким чином, можна, мабуть, говорити про становлення нового співвідношення між глобальним, національним і локальним.

І якщо в області техногенно-економічної, мабуть, боротися з доцентровими силами глобалізації навряд чи можливо, то в області культурного самовизначення глобальної тотальності може протистояти відцентровий рух різних форм культурно-національної самоідентифікації. Сьогодні культура повинна бути осмислена як вирішальний аспект глобалізації, а не проста реакція на економічну глобалізацію.

Література

1. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека / Зигмунт Бауман; [пер. с англ.] — М.: Весь мир, 2004. — 188 с.
2. Бенхабиб С. Притязания культуры. Равенство и разнообразие в глобальную эру / Сейла Бенхабиб; [пер. с англ.] — М.: Логос, 2003. — 350 с.
3. Бергер П. Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире. / Питер Л. Бергер, Сэмюель П. Хантингтон; [пер. с англ.] — М.: Аспект Пресс, 2004. — 379 с.
4. Декларация тысячелетия ООН. — М.: Экология — XXI Век, 2002. — № 1–2. — С. 24.
5. Леви-Стросс К. Структурная антропология. / Клод Леви-Стросс; [пер. с фр.] — М.: Эксмо-Пресс, 2001. — 512 с.
6. Ушанова И. А. Глобализация и мультикультурализм: пути развития. / Ирина Ушанова // Вестник Новгородского государственного университета. — Новгород: НовГУ, 2004. — № 27. — С. 61–65.
7. Хартия Земли — Earth Charter [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://earthcharter.org/invent/images/uploads/EC_TEXT_RUSSIAN_TRANSLATION.pdf
8. Robertson R. Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. / Featherstone M., Lash S., Robertson R. — London: Global Modernities, 1995. — P. 25–44.